УДК 811. 111’01’366. 52

Садовник-Чучвага Н. В.,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО СЕГМЕНТУ *СІМЕЙНО-РОДИННІ СТОСУНКИ* ЯК СКЛАДОВОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ БРИТАНСЬКИХ МІФОПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ (на матеріалі давньоанглійської героїчної поезії та сучасних британських творах жанру фентезі)

У статті досліджуються особливості вербалізації концептуального сегменту СІМЕЙНО-РОДИННІ СТОСУНКИв давньоанглійській та сучасній англійській епічній картині світу на прикладі британських міфопоетичних текстів.

Ключові слова: *концепт, концептосфера, концептуальна картина світу, концептуальний сегмент, міфопоетичні тексти, героїчна поезія.*

В статье исследуются особенности вербализации концептуального сегмента СЕМЕЙНО-РОДСТВЕННЫЕ СВЯЗИ в древнеанглийской и современной английской эпической картине мира на примере британских мифопоетических текстов.

Ключевые слова: *концепт, концептосфера, концептуальная картина мира, концептуальный сегмент, мифопоэтические тексты, героическая поэзия.*

Thearticlefocusesontheinvestigation ofthe peculiarities of verbalization of the conceptual segment FAMILY RELATIONS in the Old English and Modern English epic worldview based on the British mythopoetic texts.

Key words: *concept, conceptual sphere, conceptual worldview, conceptual segment, mythopoetic texts, heroic poetry.*

Підхід до дослідження явищ мови у контексті міфологічної концептуальної картини світу передбачає вивчення особливостей вербалізації пізнаних фрагментів універсуму представниками різних етносів [1, с. 165]. Незважаючи на значну кількість праць з вивчення особистісних, інституціональних, жанрових особливостей мови й мовлення, питання, пов’язані з мовленнєвою діяльністю в контексті міфологічної картини світу, вимагають окремої уваги. *Актуальність* дослідження визначається необхідністю комплексного вивчення родових зв’язків у міфологічному фрагменті концептуальної картини світу та відображенням цієї картини у мовній категорії роду. *Метою* нашого дослідження є аналіз маркованих чоловічим родом номінацій концептуального сегменту СІМЕЙНО-РОДИННІ СТОСУНКИ та реконструкція на їх основі фрагменту концептосфери чоловічого роду, характерної для давньоанглійської та сучасної англійської епічної картини світу.

© Садовник-Чучвага Н. В., 2011

Основним принципом когнітивного підходу є дослідження мови в тісному зв'язку з пізнавальною діяльністю, пам'яттю, увагою, соціальними відносинами та іншими аспектами людського досвіду (Р. Лангакер (1997), Дж. Лакофф (1996), А. Вежбицька (1997), Р. Джекендофф (1994), О. Кубрякова (1994), М. Полюжин (1999) та ін.). Дослідники когнітивної лінгвістики вважають, що кожна мова є еквівалентною певній системі концептів, за допомогою якої носії мови сприймають, структурують, класифікують та інтерпретують певну інформацію чи знання про навколишній світ. Головною роллю концептів у мисленні, є категоризація, що дозволяє групувати об'єкти, які мають подібні характеристики, у відповідні класи [5, с. 173]. Опис найбільш абстрактної, загальної структури концепту (побудова концептуальної моделі) є необхідною умовою для подальшого пояснення особливостей найменування об'єктів, тобто для з'ясування того, що стоїть за мовним знаком.

Отже, реалії певної об'єктивної картини світу концептуалізуються мовною особистістю в певні поняття мовної картини світу, знаходять матеріальне відображення у відповідних мовних категоріях та виражаються засобами, характерними для певної мови чи групи мов. Зв'язок між пізнаваною реальність та її фіксацією в мові можна схематично зобразити наступним чином:

РЕАЛІЯ→КОНЦЕПТ→ МОВНА КАТЕГОРІЯ→ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ

Концептуальна картина світу розглядається як *міфологічнакартина світу* у випадку, якщо її фокусом є сукупність *міфологем* (Є. М. Мелетинський, М. В. Хамітов), котрі виступають ядерною частиною архетипних образів (Р. Бойер), які становлять найдавніші підсвідомі уявлення про світ. Осмислення проблеми семантики одиниць вторинної номінації з позицій когнітивної лінгвістики зумовило актуальність звернення до аналізу лінгвокогнітивних механізмів виникнення образностімовних одиниць, які втілюють базові концепти міфологічної картини світу [2, с. 11]. Міфологічна концептуальна картина світу є концептуальною базою для створення *концептуальної картини умовного світу* у сучасних британських творах жанру фентезі.

Концептом, представленим практично в будь-якій культурі та відображеним її культурно-мовними одиницями, є концепт роду. Слід розрізняти мовну категорію роду як систему поділу лексичних одиниць на чоловічий, жіночий та середній роди за сукупністю певних лексичних та граматичних ознак та позамовну категорію гендеру як систему соціальних ролей та очікувань певної статі. Одиниці мови на позначення істот, у семантиці яких вичленовується компонент *чоловіча стать*, можуть бути згруповані у сегменти за відповідними ознаками. Сегмент у цьому випадку розуміється як структурна складова концептосфери. Таким чином, концепти, що входять до складу концептосфери, існують не хаотично, а

упорядковуються в сегменти, що дозволяє, на наш погляд, дати повніший опис об’єкту, що вивчається. Сегменти виділяються умовно і мають дифузні кордони [4, с. 8].

Відбір лексичних одиниць, що репрезентують родову концептосферу давньоанглійського періоду, виконувався методом суцільної вибірки з героїчних творів: епічних пісень (*Beowulf, The Battle of Finnesburh, Widsith, Waldere A* та *B*), історичних пісень (*The Battleof Brunanburh, The Battle of Maldon*), елегій (*Deor, The Sea farer, The Wanderer, The Ruin, The Hus band’s Message, The Wife’s Lament, Wulf and Eadwacer*) та релігійних героїчних пісень (*Juliana, Judith, Dream of the Rood, The Fortunes of Men, The Gifts of Men, Caedmon’s Hymn, The fates of Apostles*) [6]. Сучасна англійська епічна картина світу досліджується на прикладі трилогії Дж. Толкіна *The Lord of the Rings* [7].

Марковані концепти, що мають в своєму складі реляційні концептуальні ознаки кровної спорідненості або приналежності до сім’ї, об’єднані в сегмент СІМЕЙНО-РОДИННІ СТОСУНКИ. Для давньоанглійських текстів сегмент налічує 24 номінації і структурується наступним чином:

5 номінацій мають значення “син” (*unbor, bearn, sunu, byre, dryhtbearn*);

2 номінації мають більш загальне значення “нащадок” (*eafera/eafora, yrfeweard*);

2 номінації позначають батька (*fæder, aerfæder*);

2 номінації позначають брата (*bróðor/ánganbréþer, gebróðrum*);

4 номінації виражають стосунки “племінник-дядько” (*nefa* (може також позначати правнука), *bróðorbearn, eamhisnefan, suhtergefæderan*); відзначимо також, що *eam* – дядько по матері, а *fædera* – по батьковій лінії;

6 номінацій мають загальне значення “родич” (*maégondmagoðegn, yldramaég, heafodmaég, fæderenmaég, gædeling, sibæðeling*);

2 випадки специфічного вираження концепту (*áþum-swerian, endeláf*).

Єдиний іменник у тексті, що носить реляційні концептуальні ознаки некровної спорідненості, – це *sinfrea*.

У сучасних текстах сегмент СІМЕЙНО-РОДИННІ СТОСУНКИ налічує 54 номінації і структурується наступним чином:

5 номінацій мають значення “син” (*son, foster-son, man-child, brat, bastard)*;

7 номінацій мають більш загальне значення “нащадок” (*heir, adoptedheir, descendant, successor, offspring, scion, offshoot);*

3 номінації позначають онука (*grandson, great-grandson, son’sson*);

3 номінації позначають батька (*father* і *dad* та *daddy* у звертанні);

4 номінації мають значення “дідусь” (*grandfather, granddad, great-grandfather, great-great-grandfather*);

8 номінацій мають більш загальне значення “предок” (*sire, sireofold,*

grandsire, father of fathers, long-father of old, ancestor і суміжні з сегментом МІФІЧНА ІСТОТА *Elf-sire* та *dwarf-sire*);

6 номінацій позначають брата (*brother, twinbrother, cousin, remote cousin*, субстантивовані прикметники з віковою ознакою *the junior, the elder*);

5 номінації виражають стосунки "племінник-дядько" (*nephew*, *uncle, dad's cousin, father's brother* та специфічне роханське *sister-son*);

4 номінації мають загальне значення "родич" (*kinsman, dad's kinsman, father's kin, relative*);

3 номінації носять ознаки некровної спорідненості або сімейного статусу за шлюбом (*husband, father-in-law, bachelor*);

3 випадки специфічного вираження концепту (поєднання *heir and nephew*, субстантивований прикметник *the First born* та прізвисько *Fairbairn*);

3 номінації не об'єднуються в певну групу (*head of the family, founder of the family, orphan*).

Отже, ми можемо підтвердити твердження про те, що в героїчній поезії родовід героя служить додатковим засобом героїзації [3, с. 85]. Людина не мислиться поза суспільством, з яким вона зв'язана родинними зв'язками (концепт РОДИЧ). Поява кожного персонажа супроводжується вказівкою на його рід та особливо на його прославлених предків, про що свідчить висока частотність вживання номінацій концепту СИН. Родинні зв'язки доповнюють образ героя та його чесноти, тобто героїчні якості значною мірою стають не індивідуальними, а родовими. У той же час низька частотність вживання номінацій сімейно-родинних концептів з ознакою некровної спорідненості свідчить про те, що шлюбні зв'язки чоловіка не відігравали важливої ролі, на відміну від шлюбних зв'язків жінки.

Перспективою подальшого дослідження бачимо вивчення номінацій описаного сегменту, маркованих жіночим родом.

Література:

1. Колесник О. С. Зіставлення дискурсу модельних особистостей героя і ворога: лінгвокогнітивний та мовленнєвий аспекти. / Олександр Колесник // Науковий вісник Чернівецького національного університету: збірник наукових праць Вип. 267: Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 165-176.

2. Колесник О. С. Мовні засоби відображення міфологічної картини світу: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10. 02. 04 / О. С. Колесник; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 20 с.

3. Мельникова Е. А. Меч и лира: англосаксонское общество в истории и эпосе. / Е. А. Мельникова. – М : Мысль, 1987. – 203 с.

4. Палаева И. В. Гендерная концептосфера в картине мира среднеанглий-

ского периода. Автореф. дис... канд. филол. наук: 10. 02. 04 / И. В. Палаева, Дальневосточный гос. ун-т. – Владивосток, 2005. – 16 с.

5. Шваб Т. До проблеми аналізу концепту “героїзм”. / Тетяна Шваб // Науковий вісник Чернівецького національного університету: збірник наукових праць Вип. 168: Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 173-185.

6. TheCompleteCorpusofAnglo-SaxonPoetry[Електр. ресурс]. – Спосіб доступу: http: // www. sacred-texts. com– Заголовок з екрану.

7. TolkienJ. R. R. TheLordoftheRingsTrilogy. / J. R. R. Tolkien. [Електр. ресурс]. – Спосіб доступу: http: // www. lord-of-world. narod. ru– Заголовок з екрану.